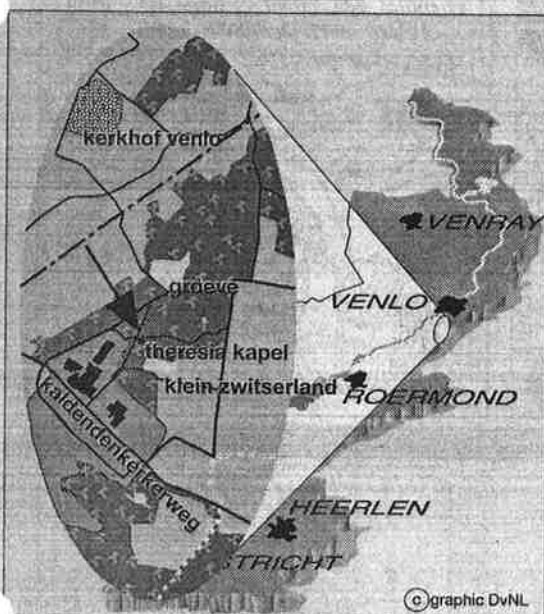

De Theresiakapel: Tegelser kan 't niet

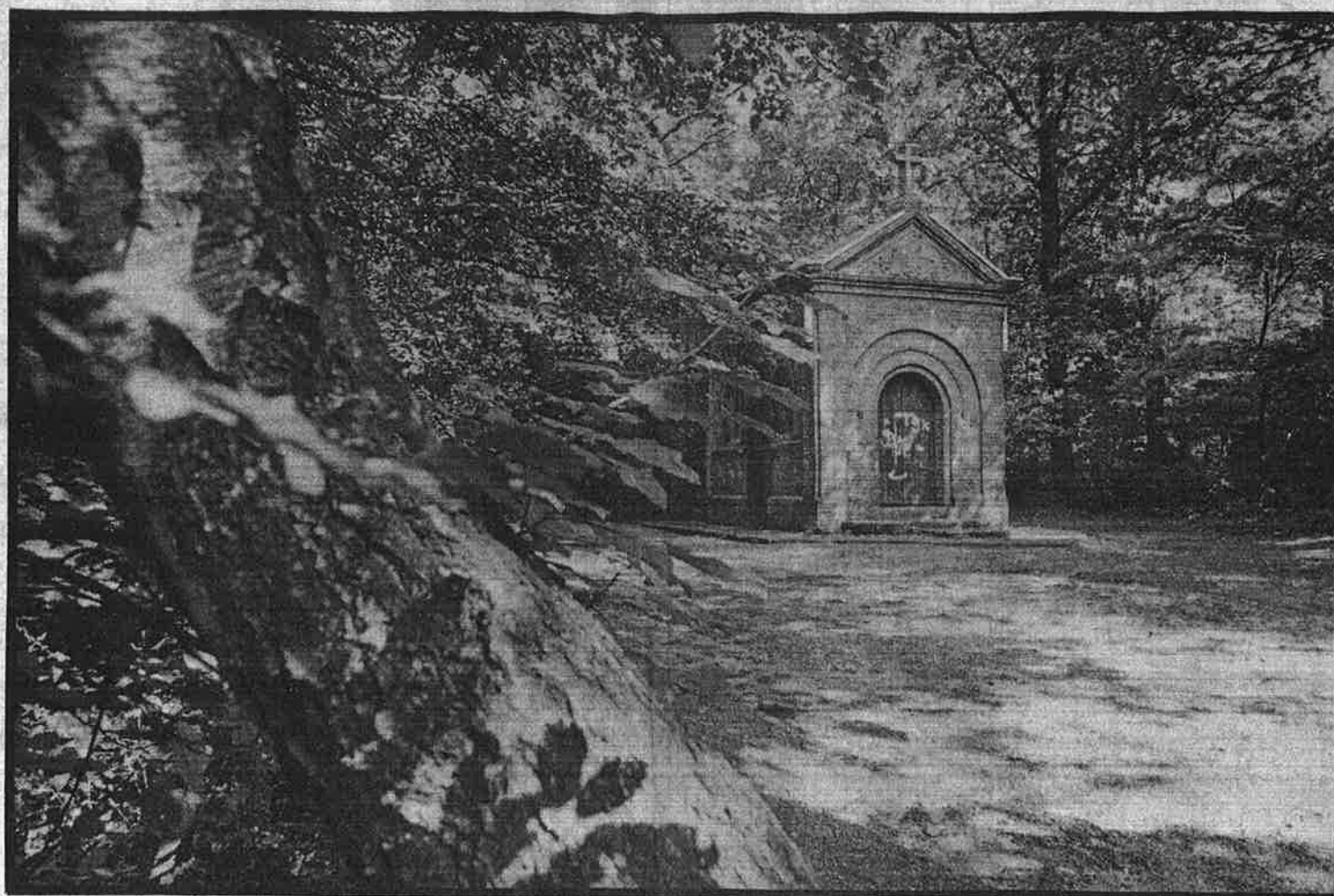
MARKANT Restant

door Twan Mientjes
en
Jacques Peeters

Het Noordlimburgs landschap biedt meer dan alleen de nationale parken Groote Peel en Hamert. Kleine, soms onopvallende elementen in het landschap vertellen vaak een boeiende geschiedenis. De serie Markant Restant belicht een aantal cultuur-historische plekken in de Peel en Maasvallei. (met medewerking van Hans Renes)

Volgende keer:
Zelder, in een lus
van de Niers

Archeologie, industrie, religie. De drie i's van Tegelen, Limburgs op één na kleinste gemeente qua oppervlakte. Bijna nergens anders is op tien vierkante kilometer zoveel historie samengeperst. Hier en daar vertoont Tegelen zelfs de trekken van een heus openlucht-museum, al is dat een tikje overdreven. Want de Tegelenaren hebben al veel herinneringen aan hun verleden opgeofferd aan de zogenaamde vooruitgang. Maar laten we het hebben over wat er in het Tegelse landschap nog wel zichtbaar is van de drie i's.

Archeologie: nog steeds herbergt Tegelen de kleigroeve Egypte. De beroemde paleontoloog Eugène Dubois, op zoek naar restanten van de aapmens pithecanthropus erectus, trof daar miljoenen jaren oude fossielen aan (helaas bijna allemaal naar het Teylers Museum in Haarlem verhuisd). **Industrie:** de Romeinen al bakten dakpannen in Tegelen, welke plaatsnaam overigens is afgeleid van het Romeinse Tegulae (dakpan). Vlak bij de groeve van Dubois wordt nu nog 20 jaar lang klei gewonnen voor de fabricage van dakpannen. Met deze tak van nijverheid werd eind vorige eeuw de grondslag gelegd voor de ontwikkeling van Tegelen tot één van de eerste indus-

triestadjes van Nederland. **Religie** ten slotte: in het Tegelse kerkdorp Steyl streken in de tweede helft van de vorige eeuw, opgejaagd door de Kulturkampf, Duitse kloosterlingen neer. Niet alleen bouwden ze in Steyl een prachtig kloostercomplex, ook richtten ze een fraaie botanische tuin en een uniek missiemuseum in. Want vanuit Steyl zijn, tot zieleheil van menige inboorling, heel wat paters de oceaan overgestoken. Toegegeven, een lange inleiding, maar we zijn nu toch beland waar we wezen moeten: de Theresiakapel in Egypte. Aan elk wegkruis en aan elke veldkapel in Limburg is wel een verhaal verbonden, maar dat van de Theresiakapel in Tegelen is tamelijk bijzonder. De kapel ligt verscholen tussen hoge bomen op een klein heuveltje op de miljoenen jaren oude, dicht beboste voormalige Maasoever van Tegelen. De kapel werd in 1925 zowel ontworpen als gebouwd door de plaatselijke kleifabrikant Alfred Russel (1864-1937). Volgens Alfreds gelijknamige kleinzoon gebeurde dat uit dankbaarheid voor een geslaagde maagoperatie bij zijn grootvader, maar ook de reumatiek van diens echtgenote Elise de Rijk kan een rol hebben gespeeld. Heel bijzonder: de There-

siakapel was het eerste kerkelijk gebouw in Nederland dat werd gewijd aan *Theresia van Lisieux*, en nog wel in hetzelfde jaar als dat waarin deze carmelites heilig werd verklaard.

Theresia van Lisieux (1873-1899) heette in werkelijkheid Marie Françoise Thérèse Martin. Zij was „een ziel brandend van liefde tot God, maar tot Hem opgaande langs de gewone dagelijkse bezigheden, voor God en met God vericht, om daardoor genade voor anderen te vinden" (*Katholieke Encyclopedie*). Theresia, vanwege haar bescheiden gestalte ook wel de Kleine Theresia oftewel op z'n Tegels 'Klein Treeske' genaamd, geldt als patrones van de zieken en het gezin en bovendien als de patrones van de missie. Ze stierf op 26-jarige leeftijd aan tuberculose. Een bijzondere kapel, daar in Tegelen. Vooral ook in bouwkundig en kunstzinnig opzicht.

De kapel is opgetrokken uit oorspronkelijke Tegelse handvorm-baksteen. Op het dak prijkt een merkwaardig kruis, gemetseld uit eveneens plaatselijk vervaardigde verblijndsteen. Frans Tuinstra ontwierp de fraaie timpaan boven de ingang: een voorstelling van de Heilige Theresia, uitgevoerd in groen geglazuurde klei. Binnenin staan

drie eiken banken, van het altaar gescheiden door een smeedijzeren hekwerk. In 1938 liet Alfred Russel in de binnenmuren twee uitzonderlijk mooie tegeltableaus metselen, door de plaatselijke keramist Jac Bongaerts in vierkleuren-techniek vervaardigd naar een ontwerp van Otto van Rees. Beide tableaus van 1,25 meter in het vierkant - één met een curieus missietafereel, één met een zieketafereel - zijn nu nog te bewonderen in het Tegelse pottenbakkersmuseum. Het zijn de enige tableaus in hun soort ter wereld. Hadden de dingen een andere loop genomen, dan hadden ze de Theresiakapel misschien wel dezelfde faam bezorgd als de wandschilderingen van Aad de Haas in het kerkje van Wahlwiller. Helaas echter, de Theresiakapel heeft een droevig lot getroffen. In de jaren tachtig werd ze definitief gesloten, nadat de deur tussen 1964 en 1975 al eens vergrendeld was geweest. Oorzaak in beide gevallen: vandalisme. Daarom ook werden de tegeltableaus er veiligheidsshalve uitgehaald. Gelukkig werd ook de relikwie op tijd gered: een stukje heid van Theresia, thans in bewaring bij Alfred Russel jr. Een groot Theresiabeeld van Suzanne Nicolas ont-snapte echter niet aan de barbarij en werd vernield. Gelukkig beschikt de gemeente

Tegelen nog over een replica. Men fluistert in Tegelen dat de *Kapel van Klein Treeske* misschien toch weer wordt heropend. Ze zou bij de nabijgelegen speeltuin Klein Zwitserland worden getrokken en er zou een picknickplaats omheen worden aangelegd. Dat zou nogal treffend wezen, want vroeger kende de kleiwarenfabriek Russel-Tiglia een zogeheten *kapelkesdag*. Het personeel bezocht dan een openluchtmis bij de kapel, met aansluitend een koffietafel. Een kapel in een speeltuin zou in dit geval ook niet misstaan: laat de kinderen tot mij komen, zei niet alleen Jezus zelf maar ook de Heilige Theresia. Overigens zouden ook twee smalspoortunneltjes vlak bij de kapel, waarover de klei uit Egypte naar de fabriek Russel-Tiglia werd vervoerd, door de speeltuin in ere worden hersteld. Opnieuw treffend: over datzelfde smalspoortje lieten Alfred Russel en Elise de Rijk zich menigmaal vanuit hun villa naar de kapel vervoeren. Kortom, het is niet denkbeeldig dat de Theresiakapel weer zal herleven als misschien wel het meest karakteristieke monument van Tegelen. Een industrieel die nabij de Egyptegroeve een kapel bouwde voor de patrones van de missie: Tegelser kan het niet.

Limburg Languit

door Twan Mientjes

Blauwbandgordel

Natuurlijk. Dit stukje had eigenlijk moeten handelen over de 90 miljoen gulden aan EG-subsidies die de provincie voor Noord- en Midden-Limburg heeft geclaimd. Historisch feit, eindelijk erkenning dat Limburg benoorden Sittard niet ophoudt te bestaan. Vanzelfsprekend. Eigenlijk had deze column moeten signaleren dat de boeren erin zijn geslaagd de politici in het overleg over de Peelherstructurering te laten vastlopen in nota bene het laatst overgebleven Peelmoeiras. „Indien een blinde een blinde leidt, zullen zij beiden in er put vallen". Zeker. Een gemiste kans om deze week niet de staf te breken over de zeven miljoen die de provincie méér uittrekt voor twee musea in Maastricht en Kerkrade. *Lief Vrouwe van Genooi*, verhoor ons gebed opdat een paar provinciale miljoenen extra, ook voor Venlo, alsnog leiden tot museumbouw aan de Maasboulevard. Misschien dat u de EG en het Peeloverleg dan ook nog even kunt meenemen.

Niets van dit alles dus. Sorry, de macro-economie moet even pas op de plaats maken. Met permissie namelijk wilde ik toch liever enige aandacht schenken aan de *blauwbandgordel*. Nooit van gehoord? Ik ook niet, tot mij vorige week de laatste jaargang van het Natuurhistorisch Maandblad voor Limburg in handen viel. Boeiende literatuur. Veel wetenswaardigheden over de Limburgse flora en fauna. Veel droevige cijfers ook.

Maar terzake. Het verheugt mij uit datzelfde maandblad te kunnen citeren dat het Natuurhistorisch Genootschap in de Aalsbeek te Tegelen een blauwbandgordel heeft aangetroffen.

★ Blauwbandgordel

Een voorheen nog nimmer in Nederland gesignaleerde vis, ressorterend onder de karperachtigen en luisterend naar de Latijnse naam *Pseudorasbora parva*. Een migrant uit Oost-Europa die gelukkig geen visus nodig heeft.

Met gedeelde trots ook zij aangehaald dat in een oude Maasmeander te Blerick, het Koelbroek, liefst 69 verschillende soorten mos groeien (waaronder het bedreigde *bossig gaffeltandmos*). Ook zijn in diezelfde oude bocht van de Maas liefst 265 hogere plantsoorten te bewonderen (waaronder de zeldzame *welriekende agrimonie*). Allemaal geïnventariseerd door het Natuurhistorisch Genootschap, waarvoor welgemeende dank.

Het Natuurhistorisch Genootschap Limburg is landelijk uniek. Het bedruipt zich grotendeels zelf. Het beschikt over de grootste regionale databank van Europa, gevoed door onderzoek van liefst twaalf studiegroepen die door duizend leden worden ondersteund. Het reilen en zeilen van de Limburgse plantjes en beestjes wordt dus nauwlettend gevolgd. Men zou zelfs wensen dat de hoofdgroep economie van de provincie haar tijdsbesteding, subsidies en resultaten net zo gedetailleerd zou verantwoorden als het genootschap dat doet. Dat zou de vaste statencommissie voor economische zaken minstens één vergaderuur per week en tenminste vijf miljoen per jaar aan onzinnige projecten schelen.

Nog iets anders. Het Natuurhistorisch Genootschap vraagt al jaren om huisvesting in één pand met de Stichting Milieufederatie en de naturopoeders van het IVN. Eén Groen Huis voor Limburg: dat zou effectiever zijn en onderling versterkend werken. De provincie zegt echter dat ze daar voorlopig geen geld voor heeft. Of de natuur nog een jaartje uitsel wil dulden. Negentig miljoen voor de Noord- en Middenlimburgse economie. Zeven miljoen extra voor musea. Stuitende moerasigheid in het Peeloverleg. Uit pure woede ben ik vorige week lid geworden van het Natuurhistorisch Genootschap.

GESCHIEDENIS VAN DE THERESIAKAPEL

Het was van de heer Alfred Russel, de stichter en eigenaar van een bloeiende steenfabriek in Tegelen die op het idee kwam een kapel te bouwen uit devotie en ter verering van de heilige Theresia van Lisieux, de jonge Franse Carmelites die in 1925 (relatief snel na haar overlijden in 1897) heilig werd verklaard en in die tijd een mateloze populariteit genoot binnen de katholieke geloofsgemeenschap.

De familie Russel-de Rijd stemde in met het plan en verbond daaraan de intensie om genezing af te smeken van een slepende ziekte die grootmoeder Russel had getroffen.

De Russel-de Rijk Stichting gaf in 1926 opdracht tot het bouwen de de kapel in het bosrijke gebied dat was gelegen tussen de weg naar Kaldenkerken en de buurtschap "Egypte". Deze ligt niet ver verwijderd van de door Alfred Russel gebouwde Villa Maria , een huis dat nog altijd geldt als indrukwekkend voorbeeld uit de Jugendstil-architectuur. Oma Russel kon nog menigmaal naar de nabijgelegen kapel worden gebracht om er in stil te mediteren.

Alfred Russel die zelf architect was maakte tekeningen voor de kapel en werknemers van de steenfabriek bouwden op zijn aanwijzingen. Het kleine Heiligdommetje dat geldt als het eerste gebedshuis in ons land ter ere van de H. Theresia.

Precies aan jaar na de heilige verklaring van Theresia werd de kapel geopend en ingezegend.

Rond de kapel ontstond een schitterend wandelpark en in een nabije omgeving werd de fraaie kinderspeeltuin "Klein Zwitserland" aangelegd.

De naam allen al duidt op het geaccidenteerde karakter van het terrein.

Menig Tegelenaar heeft nog dankbare jeugdherinneringen aan dit mooie natuurgebied.

De kapel werd gebouwd van stenen die speciaal waren gebakken in de fabriek van Russel.

Van de keramische industrie die binnen het bedrijf ontwikkeld werd uiting gegeven in de tympanon (tympanon) boven de deur, die werd vervaardigd door de bekende kunstkeramieker Fons Tuinstra.

Het smeedijzeren hekwerk voor het althaar werd gemaakt bij IJzergieterij Thijssen en niet lang na de opening van de kapel werden op aanwijzing van de heer George Goossens, Directeur van de intussen zo vernoemde fabriek Russel-Tiglia, keramische tableaux tegen de zijwanden bevestigd. Deze tableaux werden in het al gauw befaamde kunstkeramische atelier van het bedrijf vervaardigd door jonge kunstenaars. Waaronder zeer bekende namen als Jacques Bongeaerts, Piet Killaars, Jan Aarts en zo veel anderen die een geweldige naam hebben gegeven aan de keramiek van Tegelen.

Vrij snel na de Tweede Wereldoorlog werden de tableaux verwijderd en veilig gesteld omdat er steeds meer vernielingen in en rondom de kapel werden aangericht.

De tableaux gaven een voorstelling van de industriële bedrijvigheid binnen de gemeente. Ze zijn nog steeds te bewonderen in het museum de Tiendschuur. In deze brochure zijn afbeeldingen van de tableaux opgenomen.

Ook het door de kunstenares Suzanne Nijs, de echtgenote van Joep Nicolas uit witte Tegelse klei vervaardigde beeld van Theresia viel ten prooi aan de zinloze vernieling. Dit beeld had in de jaren dertig in opdracht van George Goossens het oorspronkelijke gipsen beeld vervangen.

Het kerkbestuur van de H.Hartparochie, daartoe gemachtigd door de Russel-de Rijk stichting bood in 1975 het bosgebied rond de Theresiakapel ten verkoop aan en de gemeente Tegelen toonde belangstelling. De familie Russen-de Rijk had uit diepe teleurstelling over de intussen steeds verder voortschrijdende vernieling daarbij bedongen dat de kapel moest worden afgebroken.

Toen de gemeente Tegelen in dat jaar inderdaad in eigendom overnamen moest de kapel dus tegen de vlakte maar in de gemeenteraad wens uitgesproken het gebouw te restaureren.

De gemeente voelde daar niet veel voor en dat vormde voor enkelen de aanleiding om de stichting kruisen en kapellen Tegelen op te richten die zich geheel herstel van de kapel ten doel stelde.

Ook van de zijde van de tegelse bevolking werd druk uitgeoefend om de kapel voor het nageslacht te behouden.

In de Tegelse Courant schreef redacteur Frans Oehlen onder ander:

“besluit de raad om op het voorstel van B&W in te gaan dan zal de vijftig jarige kapel worden gesloopt en dan zal alweer een stukje cultuur in onze gemeente zijn opgeofferd. Cultuur inderdaad! Want dit kapelletje, uit devotie gebouwd, vormt om meer dan een rede cultuur. Op de eerste plaats omdat het een uiting is van een tijdperk, maar ook omdat het een mooi bouwwerk is dat gerust mag gelden als een klein document.”

Een hand vol vrijwilligers zetten zich in om de restauratie uit te voeren. Dat heeft heel wat tijd en moeite gekost. Vooral omdat het dak totaal was vernield waardoor de halve meter dikke muren geheel waren doordrenkt, het droogproces duurde geruime tijd. In de toenmalige LTS in Venlo (de vroegere Ambachtsschool) werd door leerlingen uit Tegelen een nieuwe deur vervaardigd. Het bedrijf Latiers leverden het hardstenen altaren het was een grot geluk dat van het beeld van mevrouw Nicolas had vervaardigd nog een replica die door haar belangeloos ter beschikking werd gesteld

Het missiehuis Steyl schonk de banken en Atelier Flos leverde de ramen.

Er was veel geld en inzet nodig en het herstel duurde daarom tot 1980. op 29 juni van dat jaar werd de kapel weer feestelijk heropend en ingezegend door pastoor Boonen van de H. hartparochie. De heropening werd een sfeerrijk gebeuren waarbij stemmige muzikale begeleiding werd verzorgd door het helemaal uit noord Duitsland overgekomen muziekkorps de Limburgse Jagers. De voorzitter van de stichting kruisen en kapellen Tegelen hield bij die gelegenheid een feestreken en zei toen o.a.: de vernielers hebben ons niet klein gekregen. Hopelijk zien zij nu in dat hun vernielzucht opgepast en nutteloos is. hoe weinig kon hij toen bevroeden dat de geschiedenis zich ook hier wist te herhalen.

Nadat in de eerste jaren na de restauratie door velen weer een bezoek aan de kapel was gebracht en i 1986 zelfs het 60 jarig bestaan met enige luister kon worden gevierd volgden daarna weer trieste jaren voor de Theresia kapel.

Het vandalisme sloeg weer toe en de bestuursleden van kruisen en kapellen worden zo langzaam aan bevangen door moedeloosheid.

In de eerste helft van de negentiger jaren gingen we weer stemmen op om de kapel toch maar te slopen.

Gelukkig echter wisten in het jaar van het zeventigjarig bestaan de Gemeente Tegelen, het bestuur van de stichting Klein Zwitserland en de stichting kruisen en kapellen zich te verenigen om de kapel definitief te behouden.

Daartoe moest het bouwwerk echter worden verplaatst naar een plek waar meer toezicht kon plaatsvinden dat in de voorheen zo afgelegen plaats in het bos.

De gemeente nam voor haar rekening om de kapel te verplaatsen en ze met behulp van een enorme kraan en een dieplader over te brengen naar een daartoe uitgezochte plaats in de nabijheid van de ingang van de speeltuin.

Op 18 augustus 1996 werd de eerste poging ondernomen om de kapel op te tillen maar dat mislukte jammerlijk. Men had zich totaal vergist in de zwaarte van het bouwwerk . men had oorspronkelijk gerekend op een gewicht van iets meer dan 40 ton, latere berekeningen wezen uit dat het compacte gebouw meer dan 90 ton moest wegen.

Bij een tweede poging in oktober daaraanvolgend werd nog zwaarder materiaal aangevoerd en uit uiterst spectaculaire wijze werd de kapel over de bosweg naar de nieuwe plaats van bestemming gebracht. Er was grote belangstelling voor dit eenmalig gebeuren, zelfs de landelijke TV was aanwezig voor het programma Gewest tot Gewest.

De kapen had geen krimp gegeven en daarmee was aangetoond dat Alfred Russel zijn werk voorbeeldig was uitgevoerd. De ijzeren balken die onder de kapel waren geschoven droegen het gebouw zonde probleem en zijn onder de kapel blijven liggen. Daarna kon met restauratie worden begonnen. Een tiental vrijwilligers zette zich daar voor in.

Ook nu moest weer worden begonnen met de totale vernielingen van het dak. Waarvoor het bedrijf Ton Gielen zich enthousiast inzette. Daarna konden de muren weer opnieuw drogen. Het droogproces duurde tot voorjaar 1997 waarna de buitenmuren konden worden gereinigd. Er kwam een nieuwe hardstenen kruis op de nok van het dak wat werd ontworpen bij Guus Latiers bv.

Het terrein rond de kapel werd verfraaid door er onder andere een terras met rust bank aan de leggen.

Het interieur vormde de laatste opgaven. Er moesten nieuwe ramen komen maar origineel glas in lood bleek onbetaalbaar, gekozen word daarom voor een nieuw procedé waarbij de afbeeldingen fotografisch op glas werden vast gelegd en gevat in onbreekbaar glas. Deze afbeeldingen zijn van de hand van Herm Gommans en nader in deze brochure omschreven. Ze vromen symbolisch taferelen uit het leven van H. Theresia en de symboliek rond haar godvruchtig aardse bestaan. Haar uitspraak dat ze na haar dood rozen op aarde zal strooien staat daarbij centraal. Ook buiten de kapel is naars de rijke beplanting gekozen voor vele rozen, geschonken door Rozenkwekerij Leenders. Vele spreken daarom nu al van de rozenkapel van Tegelen. Het omliggende terrein werd beplant met kleurrijke rododendrons aangeboden door tuincentrum Bart Faassen.

De interieurkoepel is eveneens verfraaid met vele afbeeldingen van rozen, geschilderd door kunstenaar Ger Clevis.

Het altaar werd wilwillend afgestaan door het bestuur van de Nicolaaskerk te Venlo en op het idee van Herm Gommans omgebouwd bij Latiers.

De banken werden ter beschikking gesteld door Vader Abt van het nabijgelegen Trappistenklooster. Voor het beeld van Theresia had met keus uit het mooie doch eenvoudige gipsen beeld zoals men dat vroeger overal in de kerken zag en de eerder omschreven replica van het beeld van de hand van mevrouw Nicolas .

De werkgroep steld zich voor om door wisselende keuze ook de Tegelse bevolking te laten meespreken over het definitief te plaatsen beeld. Naast de reeds eerder genoemde schenkers werd veel hulp en materiaal verkregen van andere instanties en schenkers zoals de gemeente Tegelen, speeltuin Klein Zwitserland, de bouw bedrijven Thijs Zegers (Belfeld) en Chr. Stoffels. Beheersinstituut W&W houthandel Timmermans en nog verschillende anderen. Een complete lijst van donateurs is in een losse bijlage bij deze brochure opgenomen.

Zij allen hebben ertoe bijgedragen dat de kapel in ongekend schitterende staat werd hersteld. In de vroeg avonduren van 30 september 1997 rond de tijd dat Theresia van liesieux precies honderd jaar geleden haar laatste adem uit blies werd de kapel feestelijk heropend door Pater dr. Egelie, de voorzitter de Limburgse stichting kruisen en kapellen in het bijzijn van talrijke wereldlijke en geestelijke autoriteiten en veel belangstellende.

De kapel gaat een nieuwe tijd tegemoet, hopelijk op weg naar een mentaliteit die geen geweld en vandalisme meer toelaat.

De ligging zal daartoe zeker bijdragen omdat er vrijwel voortdurend sociaal toezicht is terwijl de kapel bovendien zal worden opgenomen in een grens overschrijdend recreatie project. Dit omvat zowel speeltuin Klein Zwitserland als de blokhut van scouting Nederland , het Freilichtmuseum Grefrath, de tiendschuur van kasteel Holtmuhle , de Jochumhof en het Missiemuseum Steyl.

In ieder geval heeft Tegelen we een schitterend kleinood van monumentale waarde bij gekregen!